

Esperanto parolata

(Wij spreken Esperanto)

Gesinjoroj. **Koran bonvenon.**

Volonte mi **rakontas** ion pri **tiu speciala monumento** kaj pri la **specialaj homoj**, **kiuj** efektive **igis** ĝin en la **jaroj antaŭ la milito**.

Dat betekent:

Dames en heren, hartelijk welkom. Graag wil ik u iets vertellen over dit bijzondere monument en over de bijzondere mensen die het in de vooroorlogse jaren tot stand hebben gebracht.

Toen ik in 1962 als verslaggever in dienst kwam van de Texelse Courant had ik mijn kantoor op de hoge zolder van de drukkerij aan de Parkstraat. Op die zolder was ook het bedrijfsarchief van de uitgever Langeveld & De Rooij. Het gebouw was in de Russenoorlog grotendeels in puin geschoten, maar weer opgebouwd uit het oude materiaal. Wat te zien was aan de tientallen gaten in balken en planken, veroorzaakt door granaatscherven. Bij die beschieting was echter geen brand ontstaan waardoor verrassend veel van de inboedel bewaard was gebleven. Bij die inboedel vond ik talloze boeken, Ansichtkaarten, pamfletten, persoonlijke brieven en zelfs deskundig gemaakte 16 mm films die allemaal betrekking hadden op Esperanto, de wereldhulptaal waarmee de gebroeders Johan en Gijs Duinker zich in de jaren 30 en 40 intensief hadden bezig gehouden en erin waren geslaagd vele andere Texelaars daarvoor ook enthousiast te maken.

De eenvoudige en makkelijk te leren wereldhulptaal Esperanto werd bedacht en in 1887 geïntroduceerd door de Joodse arts Lezjer Zamenhof. Dat was ook het oprichtingsjaar van de Texelse Courant maar dat zal wel toeval zijn. Het ideaal van Zamenhof was dat met Esperanto de verschillen tussen volken en culturen zouden worden overbrugd in het belang van vrede en welvaart. Hij kreeg wereldwijd navolging, vooral op Texel dank zij de broers Duinker die hun toen al huis aan huis gelezen Texelse Courant gebruikten om te taal te promoten. Bovendien waren ze actief betrokken bij regionale en landelijke organisaties die hetzelfde doel hadden. Ze deden mee aan congressen en excursies die soms ook op Texel werden gehouden, blijkens de filmbeelden die Gijs Duinker maakte en die gelukkig bewaard zijn gebleven en enkele jaren geleden werden verwerkt in het historische programma Andere Tijden.

Wat wij nu de Europese gedachte noemen was voor Esperantisten niet eens zo heel bijzonder. Hun ambities bij het onderhouden van vriendschapsbanden waren letterlijk wereldwijd. In de jaren 30 waren er tientallen, waarschijnlijk honderden Texelaars die Esperanto leerden, veel meer dan in andere plaatsen. Dat had ook iets te maken met de reputatie die de Duinkers hadden. Uit de verhalen van mijn ouders en de Esperantisten die ik nog heb gekend kan ik afleiden dat het geen keiharde zakenlieden waren maar integere vriendelijke mensen die algemeen vertrouwen genoten. Als iets van de Duinkers uitging dan zat het wel goed, was de opvatting. Soms denk ik dat het in de genen zit want de paar nakomelingen die ik wel eens spreek hebben dezelfde innemende uitstraling.

Texel was het groene eiland, groen naar de groene ster in de Esperantovlag. Dit opmerkelijke feit kreeg zichtbaar gestalte in dit monument dat hier aan de Kogerstaat in 1935 tot stand kwam, ook op initiatief van de Duinkers die het benodigde geld met dubbeltjes en kwartjes bijeen brachten. Ze namen de befaamde architect L. Igesz in de arm; voor de rest gebeurde alles met lokale krachten vooral Esperantisten. De meest opmerkelijke was Siem de Waal die het metselwerk uitvoerde maar al voor die tijd met Esperanto bezig was. Hij reisde per fiets door Europa en Noord-Afrika waarbij hij zo'n 11000 kilometer aflegde. Overal werd hij door mede esperantisten met open armen ontvangen. In de Texelse Courant deed Siem in woord en beeld verslag van zijn belevenissen. Zijn fiets was er een van het merk Union, gesponsord door de firma Vonk in de Hogerstraat. Volgens een advertentie had het rijwiel die 11000 km probleemloos doorstaan, Geen enkel mankement, zelfs de banden vertoonden nauwelijks slijtage...

De ingebruikneming van het monument was een groot feest waarvoor honderden mensen naar Texel kwamen, onder wie hoge autoriteiten. De Kogerstraat zag zwart van het volk, hoorde ik later van mijn ouders die er ook bij waren.

Het is een bizarre gedachte dat in diezelfde tijd de opkomst van Hitler in Duitsland zijn beslag had gekregen waarmee een acute bedreiging van het Esperanto zich aftekende. De nazi's moesten niets hebben van Esperanto want die taal zagen ze als onderdeel van een wereldomvattend Joods complot. In alle landen die de Duitsers binnenvielen werd het Esperanto verboden en in 1941 moest het Texelse monument worden gesloopt. Nog net op tijd hadden Texelse esperantisten enkele onderdelen kunnen weghalen en laten onderduiken zoals de beeltenis van Zamenhof en de windwijzer met groen-koperen ster. Die spullen schijnen de

oorlog te hebben doorgemaakt op de zolder van de smederij van Jan Kiljan, niet toevallig ook een Esperantist.

Toen het monument in 1950 opnieuw werd gebouwd konden ze die onderdelen dus gewoon weer gebruiken. Het kwam goed uit dat ook het fundament was blijven zitten. Dit betrekkelijk nieuwe monument staat dus op de voeting van het oude. Ik weet dat uit eigen waarneming want als 9-jarig jochie woonde ik hier vlakbij aan de Zes die toen nog Eerste Kogerdwardsstraat heette en was samen met mijn 2 jaar jongere broertje Theo regelmatig op de bouwplaats te vinden. Het metselwerk werd daar niet gedaan door Siem de Waal want die was al voor de oorlog geëmigreerd naar Zuid-Afrika maar door Willem Boon. Wegens zijn lengte werd deze aannemer algemeen Lange Willem genoemd, een praktische bijnaam, zeker geen scheldnaam. Toch voelde hij dat laatste blijkbaar wel zo. Toen hij tegen ons optrad omdat we overal aanzaten en zowat met de vingers in de betonmolen bekneld raakten, schopte hij ons het terrein af. Mijn boze broertje schold hem toen uit: Lange Willem!!

Boon nam direct wraak. Met zijn troffel gooide hij een schep specie precies in de nek van broertje Theo. Die rende huilend naar huis en deed zijn beklag bij zijn moeder: 'Ik riep alleen maar lange Willem en toen gooide ie met messel'

Die Esperantisten, wat waren dat voor mensen? Bij een eerdere gelegenheid heb ik het eens gezegd en ik durf het te herhalen. Het waren mensen met een open blik naar buiten, die niet afkerig waren van andere volken en culturen maar er juist contact mee wilden hebben. Zij hoopten en verwachtten dat de hulptaal zou helpen bij internationalisering en verbroedering. Zij hoopten dat in een wereld van agressie de zachte krachten uiteindelijk zouden overwinnen in het eind, zoals Henriette Roland Holst dichtte. Hoop, dat zit in Esperanto, het woord betekent ook hoop. Dat is minder naïef dan het lijkt. Wie het goede hoopt zal zich gedreven voelen het goede te laten overwinnen. Ik kom vaak in Indonesië waar dat besef meer leeft dan hier. Daar bestaat een term die dit onderschrijft: *Harapan Jaya* wat betekent: zegevierende hoop. Nu moeten we er niet vanuit gaan dat al die nuchtere Esperanto lerende Texelaars zulke verheven gedachten koesterden. Voor velen was het gewoon een gezellige hobby. Op menige verjaardag (jarigheid) probeerden ze elkaar de loef af te steken met wat ze zojuist aan woorden en zinnen hadden geleerd. Maar zelfs Esperantisten wisten niet altijd de scheidslijnen tussen mensen met een verschillende achtergrond te doorbreken. Naast algemene had je ook christelijke,- katholieke- en arbeiders-esperantisten verenigingen.

Of die verzuiling op Texel veel voorstelde heb ik niet kunnen nagaan. Helaas, er zijn nog maar weinig mensen die Esperanto spreken. Het begin van opleving in de vijftiger jaren zette niet door. Wat dat betreft hebben de Duitsers hun zin gekregen

Van de Texelse Esperantisten heb ik er nog een aantal meegemaakt maar ik zou er nu niet een meer kunnen vinden. Het waren over het algemeen actieve, hartelijke mensen. Een van hen was An Tiessen-Spaans, onderwijzeres aan de openbare school. Zij gaf cursussen Esperanto, hees op Koninginnedag de vlag bij dit monument en op haar huis in de Warmoesstraat prijkte het emaille schildje met groene ster en de tekst Esperanto Parolata.

De taal is echter allerminst totaal uitgestorven. Heel actief is nog steeds Esperanto Nederland dat wordt gedreven door de hoop op wederopleving. Er zijn soms hoopgevende tekenen, zoals de aandacht die momenteel in Leeuwarden aan deze hulptaal wordt besteed, Vertegenwoordigers van Esperanto Nederland zijn hier aanwezig. Of zij zullen slagen, zal de tijd leren. Ik mag het hopen.

Enkele jaren geleden dreigde dit monument uit het zicht te raken omdat de gemeente er een fietsenstalling voor wilde zetten. Door actie van de buurt, vooral van wijlen Klaas Smidt, werd dit voorkomen. B en W lieten zich ten slotte van hun goede kant zien. Het terrein is nu weer fraai ingericht met een beschermend hekwerk. Een later aangebrachte plaquette maakt onwetende voorbijgangers duidelijk wat het monument voorstelt zodat het ook nog bijdraagt aan de toeristische belevingswaarde van Den Burg.

Er zijn maar enkele Esperanto-monumenten in Nederland, meest weinig opvallend. In grootte vergelijkbaar met dat van Texel is alleen het monument in Bergen op Zoom maar dat heeft een heel ander model. Het toeval wil dat ook dit gedenkteken ter gelegenheid van monumentendag in bijzondere aandacht wordt gebracht. Dat gebeurt door kunstenaars. die het hebben ingepakt.

Kleine toegift. Heeft weinig met het monument te maken maar wel leuk om te weten als u het al niet wist. Hier vlakbij ter hoogte van huisnummer 19 staat een lindeboom die werd geplant op 5 augustus 1939 ter gelegenheid van de geboorte van prinses Irene. Ik weet niet of deze Ireneboom al staat op de lijst van beschermde Texelse bomen, maar het zou te overwegen zijn.

Dank voor uw geduld en aandacht. (Harry de Graaf)